

УДК 94(477:436)''12''

**АВСТРІЙСЬКА ПОЛІТИКА РОМАНОВИЧІВ І МАЛОВІДОМА
СЕРЕДНЬОВІЧНА БАЙКА XIII ст.: НЕСПОДІВАНІ ПАРАЛЕЛІ**

Ілля ПАРШИН

Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України,
відділ історії середніх віків

Розглянуто свідчення “Всесвітньої хроніки” Янса Енікеля про долю короля Русі і його доньки. Твір середньовічного хроніста є зібранням байок і переказів. Щоправда, аналіз історичних джерел, якими користувався автор, вказує на його ознайомлення зі справжньою історією династії Бабенбергів. Тому дійшли до висновку, що цей сюжет в роботі з’явився, можливо, під впливом активної австрійської політики Романовичів в середині XIII ст.

Ключові слова: князь Данило Романович, князь Роман Данилович, “Всесвітня хроніка” Янса Енікеля, папа Інокентій IV, династія Бабенбергів.

Зовнішня політика Романовичів неодноразово ставала об’єктом зацікавлення дослідників. Унікальні матеріали, наведені в Галицько-Волинському літописі, численні згадки про руських володарів на сторінках латиномовних наративних та актових джерел створюють міцний фундамент для “побудови” наукових конструкцій, здатних уточнити і доповнити сучасні знання про минуле.

На тлі активної дипломатичної діяльності, що її розгорнув король Данило Романович (1201–1264) в середині XIII ст., виокремлюються контакти галицько-волинських володарів з Австрійським герцогством. Фахівці неодноразово зверталися до проблеми успадкування в 1252–1253 рр. вакантного престолу Підальпійської землі, що тоді дістався князю-претендентові Романові Даниловичу (†1259). Зокрема, перебіг тривалої політичної і збройної боротьби досліджували Ісидор Шараневич¹, Михайло Грушевський², Іван Крип’якевич³, Володимир Пашуто⁴, Броніслав Влодарський⁵. Переосмислення окремих епізодів династичної суперечки відбулося за сучасних часів. Так, у роботах Леонтія Войтовича⁶,

¹ Szaraniewicz I. Die Hypatios-Chronik als Quellen-Beitrag zur österreichischen Geschichte / I. Szaraniewicz. – Lemberg: Druck von J. Dobrzański und K. Groman, 1872. – S. 70–74.

² Грушевський М. Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн. / Редкол.: П. С. Сохань (голова) та ін. – Київ: Наукова думка, 1993. – Т. 3: До року 1340. – С. 74–76, 518–519.

³ Крип’якевич І. Галицько-Волинське князівство / І. Крип’якевич. 2-е видання, із змінами і доповненнями. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, 1999. – С. 128–129.

⁴ Пашуто В. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси / В. Пашуто. – Москва: Издательство Академии наук СССР, 1950. – С. 254–258.

⁵ Włodarski B. Polska i Ruś 1194–1340 / B. Włodarski. – Warszawa: PAN, 1966. – S. 136–159.

⁶ Войтович Л. Союз Галицьких Романовичів з Австрією та Чехією у XIII ст. / Л. Войтович // Проблеми слов’янознавства. – 2006. – Вип. 56. – С. 47–56; Войтович Л. Союз Візантії та Галицько-Волинської держави за Ангелів / Л. Войтович // Дриновський збірник. – Харків; Софія, 2009. – Т. 3. – С. 376–385; Войтович Л. Боротьба за Австрійську спадщину / Л. Войтович // Александрович В., Войтович Л. Король Данило Романович (Серія “Славетні постаті Середньовіччя”. – Вип. 3). – Біла Церква: Вид. О. Пшонківський, 2013. – С. 132–141.

Даріюша Домбровського⁷, Олександра Майорова⁸, Віталія Нагірного⁹, Норберта Міки¹⁰ “австрійський епізод” у політиці Романовичів подано в ширшому контексті європейського протистояння. Питання, безперечно, потребуватиме подальших студій.

Основну увагу цієї розвідки звернено, однак, не на військові аспекти міждержавного протиборства, а на відлуння подій 1252–1253 рр. в австрійській середньовічній літературі. Якщо хроністи та анналісти описали обставини конфлікту за герцогський престол¹¹, то відгук місцевих поетів фахові історики досі майже не досліджували.

Маловідома в сучасній українській історичній науці римована “Всесвітня хроніка” Янса Енікеля (1230–1240 – † після 1302)¹². Про автора відомо небагато. Він належав до впливових кіл міського патриціату Відня, брав активну участь у діловому житті міста. Його праця – чудовий зразок історіописання представників третього стану, в якому переказ біблійних сюжетів єднається з лаконічним і колоритним нарисом міського середньовічного буття¹³. Науковці зауважили його зв’язок з купецтвом: хоч відомостей про торгівельну діяльність Янса не збереглося, дослідники обґрунтовано припускають, що він виконував обов’язки міського писаря¹⁴. Добра освіченість дозволила хроністові опрацювати історичні

⁷ *Dąbrowski D. Daniel Romanowicz Król Rusi* (ok. 1201–1264). Biografia polityczna / *D. Dąbrowski*. – Kraków: Avalon, 2012. – S. 319–328.

⁸ *Майоров А.* Русь, Византия и Западная Европа. Из истории внешнеполитических связей XII–XIII вв. / А. Майоров. – Санкт-Петербург: “Дмитрий Буланин”, 2011. – С. 654–693.

⁹ *Nagirnyj W.* Polityka zagraniczna księstw ziem halickiej i wołyńskiej w latach 1198(1199)–1264 / W. Nagirnyj. – Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 2011. – S. 272–276.

¹⁰ *Mika N.* Walka o spadek po Babenbergach 1246–1278 / N. Mika. – Racibórz: WAW, 2008. – S. 15–56.

¹¹ *Паршин І.* Князь Роман Данилович на сторінках західноєвропейських хронік XIII–XV століть / І. Паршин // Записки Наукового Товариства імені Шевченка. Праці Історично-філософської секції. – Львів, 2012. – Т. 264. – С. 357–367.

¹² *Jans der Enikel. Die Weltchronik* / hrsg. Ph. Strauch // *Monumenta Germaniae Historica. Deutsche Chroniken* (далі – MGH. DC.). – Hannover und Leipzig, 1900. – Т. 3. – С. 1–596. Частково твір перекладено англійською мовою: *History as Literature: German World Chronicles of the Thirteenth Century in Verse* / ed. G. Dunphy. – Kalamazoo: Western Michigan University Institute Publications, 2003. – P. 88–178.

¹³ *Knapp F.* Die Literatur des Spätmittelalters in den Ländern Österreich, Steiermark, Kärnten, Salzburg und Tirol von 1273 bis 1439 / F. Knapp. – Graz: Akademische Druck und Verlagsanstalt, 1999. – S. 234–263. Хроніста називають Янсом з Відня, проте чимало дослідників дотримуються думки, що правильно вживати ім’я Янс Енікель. Огляд гіпотез: *Dunphy G.* Jans der Enkel oder Jans von Wien? [Електронний ресурс] / G. Dunphy // *Perspicuitas: Internet-Periodicum für Mediävistische Sprach-, Literatur-, und Kulturwissenschaft*. – November, 2003. – Режим доступу: http://www.perspicuitas.uni-essen.de/miszell/dunphy_jans%20der%20enkel.pdf; *Ferrari F.* Der “frum heiden” und sein kostbarer Tisch: Jans Enikels Erzählung um Saladins Tod und die Darstellung des muslimischen Ostens in der deutschen Literatur des Mittelalters / F. Ferrari // *Religiöse Toleranz im Spiegel der Literatur. Eine Idee und ihre ästhetische Gestaltung* / hrsg. B.F.W. Springer, A. Fidora. – Zürich ; Berlin: Lit Verlag, 2009. – S. 86.

¹⁴ *Haider S.* Jans Enikel / S. Haider // *Neue Deutsche Biographie*. – Berlin, 1974. – Bd. 10. – S. 338–339.

тексти, писані латинською мовою, деякі юдейські і мусульманські релігійні перекази¹⁵. Мабуть, саме завдяки цьому “Всесвітня хроніка” була популярна серед середньовічних переписувачів – 28558 чотиривіршів твору збереглися до нашого часу в 38 рукописах.

Монументальна поема охоплює період від Адама і Єви до 1250 р. Її останнім героєм є Фрідріх II Гогенштауфен (1194–1250), який, за задумом автора, зайняв поважне місце поруч з біблійними персонажами Ноєм, Мойсеєм, Давидом, Соломоном, політичними діячами епохи Троянської війни, царями й імператорами, римськими папами, Карлом Великим (747–814) та іншими визначними особистостями. Попри назву, працю середньовічного автора вважати лише історичною не варто. Я. Енікель додав чимало вигаданих подій винятково для прикраси розповіді і зацікавлення читача¹⁶. Серед таких уривків заслуговує на увагу порівняно невелике за обсягом віршоване оповідання про долю володаря Руси і його доньки, основний зміст якого варто переказати.

Руський король обіцяв помираючій дружині пошлюбити дівчину, яка подібна на неї. Після тривалих пошуків вибір правителя припав на власну доньку. Отримавши необхідний дозвіл в римського папи, він надіслав багаті дари, втім – і весільне вбрання. Принцеса зраділа подарункам і лише перед самим весіллям дізналася страшну правду. Щоб не ганьбитися негідним для християнки вчинком, вона постригла собі волосся, роздряпала обличчя і, перевдягнувшись у просте вбрання, вийшла до зали, де мало відбутися вінчання. Поважні гості обурилися виглядом нареченої, а володар від несподіванки втратив свідомість. Отямившись, він відпустив запрошених, скасував урочистості і твердо вирішив покарати доньку за спротив батьківській волі. За його наказом, дівчину разом з весільною сукнею закрили в діжці і викинули в море.

Хвилі винесли принижену принцесу до берегів Греції, де тоді правив молодий король. Юнак гуляв на узбережжі, побачивши діжку, наказав рибалкам вилловити її. Прекрасній незнайомці влаштували допит, але вона відмовилася назвати людину, яка її скривдила, сказавши лише, що ніколи не вийде заміж. Грецький володар засмутився через її мовчанку, однак дозволив залишитися при дворі. Згодом молоді люди покохали одне одного й одружилися, принцеса завагітніла.

Єдиною особою, що не тішилася щастям наречених, була мати грецького монарха. За негідну поведінку при дворі, образи і докори на свою адресу правитель вирішив спроводити її до глухого замку. Невдовзі після цього розпочалася війна з сусідньою державою язичників. Король, залишивши дружину вдома, вибрався до кодонів країни, щоб розпочати

¹⁵ Ferrari F. Der “frum heiden”... – S. 87–91.

¹⁶ Див.: Dunphy G. Old Wine in New Wineskins: The Rewriting of History in Jans Enikel's Weltchronik [Електронний ресурс] / G. Dunphy // Режим доступу: <http://www.dunphy.de/ac/je/wineskin.htm>

бойові дії. Похід склався вдало, однак вимагав багато сил, тому швидко повернутися додому володар не міг.

Тим часом донька короля Руси народила сина. Управитель поспішив повідомити свого пана про цю чудову подію і скерував до нього гінця з листом. Сталося так, що шлях посланця проходив через фортецю, в якій жила мати грецького короля. Дізнавшись про появу онука від ненависної невістки, коли вістун відпочивав, вона підмінила лист. Таким робом грецький правитель отримав страшну звістку – в нього народилося мале чудовисько. Нікого не слухаючи, монарх терміново наказав посадити дружину з “істотою” в діжку і викинути в море. Вірний управитель з сумом виконав прямий королівський наказ.

Прибій виніс матір з дитиною до Риму. Їх підібрав міщанин, який здалеку помітив великий незрозумілий предмет на воді. Римлянин радісно прийняв доньку короля Руси та немовля, гостям і поповненню в сім’ї зраділа також його дружина.

Водночас грецький правитель, повернувшись з походу, виявив страшну помилку. Він розпорядився, щоб його матір замурували у в’язниці, але, відчуючи власну провину, вибрався на прощу до Риму. До апостольської столиці вирушив також і руський король. Провівши бесіди з обома монархами, римський папа здогадався, що йдеться насправді про одну і ту ж жінку, про яку нещодавно розповідав на сповіді місцевий мешканець. Спокутувавши прибульцям гріхи, намісник св. Петра розпорядився, аби римлянин привів руську принцесу з дитиною та передав родині¹⁷.

Наведений уривок насичений символами. Головною метою Я. Енікеля, очевидно, було показати нелегку долю гнаної жінки, продемонструвати її страждання і шлях до омріяного щастя. Возз’єднання сім’ї, повернення доньки до батька і дружини до чоловіка також не позбавлене сакрального змісту. Певно мають рацію дослідники, які проводять паралелі між зазначеним фрагментом “Всесвітньої хроніки” і біблійною оповіддю про повернення блудного сина¹⁸. Крім того, середньовічний автор використав образ доброго міщанина на протигагу описові діянь вірного, але обмеженого у власних вчинках управителя, не здатного заперечити навіть абсурдного наказу свого сюзерена. Гості руського правителя, які належали до представників вищої знаті, своїм обуренням на адресу нареченої-родички також демонструють лінію глибокої безпринципності: проти антихристиянського змісту укладання подібного шлюбу і, зрештою, проти обману

¹⁷ *Jans der Enikel*. Die Weltchronik. – S. 520–532. Сюжет наведено згідно російського перекладу: Берков П. Россия в “Weltchronik” Я. Эникеля / П. Берков // Россия и Запад: из истории литературных отношений. Сборник статей / под ред. акад. М. П. Алексеева. – Ленинград, 1973. – С. 8–9. Російський дослідник-літературознавець звернув увагу на подібність австрійської поеми та відомої пушкінської “Казки про царя Салтана”: Там само. – С. 7–15.

¹⁸ *Dunphy G*. Old Wine in New Wineskins: The Rewriting of History in Jans Enikel’s Weltchronik [Електронний ресурс] / G. Dunphy // Режим доступу: <http://www.dunphy.de/ac/je/wineskin.htm>

батьком своєї доньки ніхто з них не виступив. Натомість доброзичливий римлянин з розумінням поставився до трагедії гнаної принцеси і надав їй та її дитині притулок.

Безумовно, обставини “подорожей” руської принцеси в діжці є виразно казкові, але загалом в середньовічній літературі – далеко не поодинокі. Наприклад, в анонімному прозовому творі “Донька графа Понт’є”, створеному на початку XIII ст., скривджену жінку за волею чоловіка так само вигнали, довіривши її долю морським хвилям¹⁹. Інші усні перекази народів Європи містять чимало сюжетів, в яких батько обіцяє взяти за дружину власну доньку²⁰. Це вказує на існування сталої стилістичної традиції, в якій, на перший погляд, немає місця для реальних історичних подробиць.

Персоніфікувати короля Руси та його доньку, яких згадав Я. Енікель, справді неможливо. Очевидно, далеке, “екзотичне” походження головних героїв автор обрав навмисне. По-перше, існувала потреба підкреслити неправдивість, вигаданість і казковість подій. По-друге, необхідно було зацікавити ймовірних читачів розповіддю про країни, які розташовані на самому краю християнського світу. Проте, чи справді головну роль у визначенні дійових осіб відіграли суто літературні мотиви?

На початку віршованого фрагменту кількома загальними фразами згадано багатство і могутність руського правителя²¹. Між Руссю та Австрійським герцогством існували постійні торговельні зв’язки²², тому для віденського бюргера, який підтримував контакти з діловими колами міста, подібне зауваження – цілком природне. Крім комерційних відносин, обидві країни поєднувала династична спорідненість. На думку науковців, король Данило Романович і герцог Фрідріх II Бабенберг (1210–1246), останній представник австрійської династії по мечу (чоловічій лінії), були двоюрідними братами: Фрідріх II був сином герцога Леопольда VI і Феодори, доньки візантійського василевса Ісаака II Ангела (1156–1204)²³, а Данило Романович – сином князя Романа Мстиславовича і Єфросинії-Анни, доньки Ісаака II Ангела від першого шлюбу²⁴. За таких обставин вибір середньовічним автором персонажів виглядає продуманим, а не випадковим. У бажанні батька поріднитися з власною донькою він міг завуалювати реальні факти боротьби за спадок Бабенбергів. Отже, варто

¹⁹ Михайлов А. Французский рыцарский роман / А. Михайлов. – Москва: Наука, 1976. – С. 257.

²⁰ Щоправда, вказівки на будь-яку етнічну приналежність головних героїв відсутні: *Campbell F. Popular Tales of the West Highlands / F. Campbell. – Edinburgh: Edmonton and Douglas, 1860. – Vol. 1. – P. 219–222.*

²¹ *Jans der Enikel. Die Weltchronik. – S. 521.*

²² Пауто В. Т. Очерки... – С. 255.

²³ Войтович Л., Целуйко О. Правлячі династії Європи / Л. Войтович, О. Целуйко. – Біла Церква: Вид. О.Пшонківський, 2008. – С. 38.

²⁴ Майоров А. О происхождении второй жены Романа Мстиславовича: дочь императора Исаака II в Галицко-Волынской Руси / А. Майоров // Карпати: людина, етнос, цивілізація. – Івано-Франківськ, 2010. – Вип. 2. – С. 41–51.

простежити, які джерела використав (чи міг використати) Я. Енікель, пишучи “Всесвітню хронічку”.

Австрійському авторові з робіт попередників були відомі деякі подробиці матримоніальних стосунків тогочасної Європи. Крім “Всесвітньої хронічки” він склав “Книгу князів”²⁵ – історію свого герцогства і міста Відня²⁶. У понад чотирьох тисячах чотиривіршів твору згадано про впливи Леопольда III Святого (†1136) на “поляків та русів” (“den Pôlân und den Riuzen”)²⁷. Підтвердити цю тезу важко, адже інші писемні пам’ятки ширше про імовірність вказаних дипломатичних контактів в XII ст. нічого не сповіщають.

Ім’я віденського міщанина пов’язують ще з одним важливим наративом. “Хроніка благочестивих маркграфів”²⁸ – опис володарювання Леопольда III Святого і його нащадків з династії Бабенбергів. Твір, написаний в останній третині XIII ст. в монастирі містечка Кльостернойбург (Нижня Австрія), є органічним продовженням праці місцевих анналістів за 1075–1139 рр.²⁹ “Хроніка” збереглася в кількох списках, втім і в німецькомовному варіанті (видана під назвою “Генеалогія Бабенбергів”)³⁰. Серед дослідників панує думка, що Я. Енікель і є автором перекладу династичної історії з продовженням і ґрунтовними доповненнями³¹. Аналіз повідомлень, що містяться в джерелі, підтверджує обізнаність середньовічного укладача з реальними подіями кінця 1240-х – початку 1250-х рр. Отже, в оригінальному тексті джерела повідомлено:

“Item Gerdrudis relicta Hermanni ducis duxis duxit tertium maritum Romanum, rege Ruscie; qui postquam genuit filiam per eum, reversus est in terram suam, hec ultra vidit eum”³² (“Отже, Гертруда, залишена [вдовою] князем Германом, вийшла заміж втретє за Романа, короля Руси, з яким народила доньку; після того він повернувся до землі своєї, і більше ніколи її не бачив”).

Князь Герман – це маркграф Герман VI Баденський (1225–1250). Він був пошлюблений з Гертрудою в 1248 р. – внаслідок цього суперечка за спадщину Бабенбергів тимчасово залагодилася. Однак, в неспокійній Австрії Германові не вдалося втриматися надовго – в нього почалися чвари і з могутніми нобілями, і з найближчими сусідами³³. Коли в 1250 р. він помер, відкрилася нова сторінка

²⁵ *Jans der Enikel*. Das Fürstenbuch / hrsg. Ph. Strauch // MGH. DC. – Т. 3. – S. 599–679.

²⁶ Докладніше: *Klebel E.* Die Fassungen und Handschriften der österreichischen Annalen / E. Klebel // *Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich*. – Wien, 1928. – Т. 21. – S. 107–112; *Knapp F.* Die Literatur des Spätmittelalters... – S. 234–254.

²⁷ *Jans der Enikel*. Das Fürstenbuch. – S. 613.

²⁸ *Continuatio Claustroneoburgensis I* / ed. W. Wattenbach // *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores Sectio*. – Hannoverae, 1925. – Т. 9. – P. 610–613.

²⁹ *Schmale F.-J.* Die österreichische Annalistik im 12. Jahrhundert / F.-J. Schmale // *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters*. – Köln ; Wien, 1975. – Bd. 31. – S. 179–181.

³⁰ *Babenbergische genealogie* / hrsg. P. Strauch // MGH. DC. – Т. 3. – S. 680–687.

³¹ *Берков П.* Россия в “Weltchronik” Я. Эникеля. – С. 15.

³² *Continuatio Claustroneoburgensis I*. – P. 612.

³³ *Ліхтей І.* Боротьба Данила Романовича й Пршемисла Отакара II за австрійську спадщину / *І. Ліхтей // Король Данило і його місце в українській історії*. – Львів, 2003. – С. 79.

в протистоянні за вакантний престол, одним з етапів якого стало одруження вдови Гертруди і князя Романа Даниловича.

У тексті джерела цитований фрагмент не датовано, однак можна не сумніватися, що описувані події відбулися в 1252–1253 рр. Зауважмо, що князя Романа вперше в західноєвропейських текстах названо за іменем. При цьому, в німецькій версії твору при описі одруження і розлучення ім'я руського претендента не вказується, лише коли хроніст веде оповідь про весілля їх доньки Марії (1253–1254–1288?), він згадує, що *вона є донькою короля Романа* (“*Nie ist chunich Romans tochter*”) й одружилася з якимось угорцем³⁴. Цей шлюб Марії Романівни 1273 р. мав сприяти налагодженню дипломатичних контактів між угорськими правлячими колами (обранцем її став лідер тамтешнього баронства Йоахім Гуткелед) і руськими князями, однак напругу, що виникла між Арпадами і Романовичами, цим дипломатичним кроком зняти не вдалося³⁵.

Упадає в око характеристика герцогині Гертруди. Я. Енікель, як ймовірний автор “Генеалогії Бабенбергів”, відійшов від безпристрасного викладу матеріялу анонімого творця “Хроніки благочестивих маркграфів”. Зокрема, згадуючи про австрійську правительку, він уживав означення “пригнічена”, “гнана”. Отже, відчутно поверхову схожість доньки короля Русі з “Всесвітньої хронічки” і герцогині, яка так і не змогла оволодіти законним спадком. Дослідники відзначають загалом прихильне ставлення Я. Енікеля до Гертруди: на юнака в 1248 р. справила враження весільна церемонія спадкоємиці Підальпійської землі і маркграфа Германа VI Баденського³⁶. Проте, сентиментальність не пояснює, чи доцільно було використати її образ в байці, ще й додати сюжет про одруження з руським монархом, який би називався її “батьком”.

На перший погляд, логічно допустити відтворення тут особи князя Романа Даниловича. Постать руського володаря в джерелах відображена фрагментарно. Фактично, він чи не вперше з’являється на сторінках літопису саме при описі боротьби за спадщину Бабенбергів³⁷. Фахівці відзначають, що правитель на початку 1250-х рр. був, можливо, молодший за свою австрійську дружину³⁸. Отже, цій парі не пасують відносини “батько-донька”. Я. Енікель, враховуючи ймовірний близький ступінь спорідненості між молодятами, в літературному творі вжив би конструкцію “брат-сестра”. Цього він не зробив, тому історія про мандри руської принцеси явно не пов’язана з князем Данилом Романовичем.

До концепції оповіді з “Всесвітньої хронічки” ідеально вписався би король Данило. Володар військовою силою підтримував свого сина, але через

³⁴ Babenbergische genealogie. – S. 685–686.

³⁵ *Войтович Л.* Лев Данилович, князь галицько-волинський (бл.1225–бл.1301) / Л. Войтович. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, 2014. – С. 172.

³⁶ *Берков П. Н.* Россия в “Weltchronik” Я. Эникеля. – С. 15.

³⁷ *Ипатьевская летопись // Полное собрание русских летописей / под ред. Шахматова.* – Санкт-Петербург, 1908. – Т. 2. – Стб. 821–822.

³⁸ *Dąbrowski D.* Rodowód Romanowiczów książąt halicko-wołyńskich / D. Dąbrowski. – Poznań-Wrocław: Wydawnictwo Historyczne, 2002. – S. 115–139.

суперечності з угорським королем Белою IV кампанія завершилася невдачею. Свідчень про намагання старшого Романовича пошлюбити Гертруду відсутні, однак до рук Я. Енікеля могла потрапити папська грамота 1252 (1253?) р., що й досі зберігається в сховищі монастиря Кльостернойбург, де, нагадаємо, перебуває манускрипт “Хроніки благочестивих маркграфів”. Власне, віденського писаря природно могли зацікавити, насамперед, актові документи.

Зміст послання лаконічний. По суті, це привілей місцевому монастиреві, виданий у Флоренції й затверджений також від імени Гертруди Бабенберг і *Данила Пруського* (“*Danielis Prutenis*”)³⁹. І. Шараневич звертав увагу на документ римського понтифіка ще в XIX ст., виправивши текст відповідно на “*Романа, сина Данила, короля Руси*” (“*Romanis, filiae Danielis, regis Russiae*”)⁴⁰. Зауваження повністю підтримав М. Грушевський, вказавши, що лист, насамперед, твердо засвідчує факт одруження молодшого Даниловича⁴¹. Серед сучасних дослідників вказане джерело менш відоме, хоча польський фахівець Н. Міка визначив грамоту як фальсифікат другої половини XIII ст., тому що Інокентій IV не міг перебувати у Флоренції у вказаний час, а датування, на його думку, щонайменше необхідно змістити на 1253 р., адже саме цей рік припадає на десятиліття правління понтифіка⁴². Проблема автентичності булли потребує ґрунтовнішого аналізу. Невідомо, наскільки було безпечно укладати підробки від імени відомого і впливового на теренах середньовічної Європи церковного діяча, до того ж після його смерті. Я. Енікель, вочевидь, не володів навичками критичного дослідника, але, знаючи про існування грамоти зі згадкою про “одружених” короля Данила Романовича і Гертруду, міг легко обіграти цей сюжет у своїй байці.

Руський правитель був значно старший за свою дружину, якщо зауважити ймовірну спорідненість галицько-волинських Романовичів та австрійських Бабенбергів, то дозвіл намісника апостола Павла ставав необхідною умовою для скріплення шлюбу. Подібна практика серед представників руської династії вже існувала: князь Василько отримав згоду від курії на одруження з близькою родичкою⁴³. Отже, казка австрійського міщанина про руського короля і його доньку могла ґрунтуватися не лише на винятковій фантазії автора, але могла бути створена на підставі певних його уявлень про історичне минуле, втім і про боротьбу за австрійську спадщину середини XIII ст.

Показовим виглядає завершення байки: прибуття грецького і руського королів до римського папи, їх щире каяття у гріхах. На перший погляд, в свідомості

³⁹ *Fischer M.* Merkwürdigere Schicksale des Stiftes und der Stadt Klosterneuburg / M. Fischer. – Wien: L. Grun Verlag, 1815. – Vol. 2. – S. 217–218.

⁴⁰ *Szaraniec I.* Die Hypatios-Chronik... – S. 71.

⁴¹ *Грушевський М.* Історія... – С. 518.

⁴² *Mika N.* Walka... – S. 47–48.

⁴³ *Большакова С.* Папские послания галицкому князю как исторический источник / С.Большакова // Древнейшие государства на территории СССР. Материалы и исследования. 1975 г. – Москва, 1976. – С. 123, 128–129.

середньовічного міщанина звернення до подібного сюжету цілком природне. Щоправда, на самому початку “Всесвітньої хроніки” Я. Енікель, коротко описуючи народи світу, твердо відзначив, що руси мають інший церковний обряд служіння і, вочевидь, не підпорядковуються Риму⁴⁴. Невеличкий епізод з поеми, мабуть, також відображає певні візії середньовічного поета – автор міг відтворити обставини складного політичного діалогу між представниками східної і західної гілок християнської церкви. Зокрема, перемовини папи римського Інокентія IV з нікейським імператором Іоанном III Ватацем (бл.1192–1254) та православними ієрархами про унію велися від 1240-х рр. і мали на меті розірвати сформований союз грецького володаря з німецьким імператором Фрідріхом II Гогенштауфеном⁴⁵. Хоч подібна ініціатива ненадовго пережила своїх творців, ідея відновити єдність не була забута. Не виключено, що доволі своєрідно її підтримав також Я. Енікель.

Дослідникам відомо про постійні зв’язки Романовичів з курією. Ще розпочинаючи боротьбу за повернення Галича, де на престолі в 1228–1233 рр. (з перервами) перебував угорський королевич Андрій, князь Данило не міг не розуміти важливості підтримки Римом угорських претензій на Підкарпатські землі⁴⁶. Сумнівно, аби австрійський хроніст знав усі подробиці політичної ситуації на Русі та деталі переговорів місцевих правителів з апостольською столицею, які особливо активно велися в 1240-х рр. Проте саму суть явища він, зважаючи на широкі знайомства з віденськими кліриками, вловив. Візит православних монархів до папи римського укладається в цю схему.

Отже, сюжет про руського короля та долю його доньки на сторінках “Всесвітньої хроніки” Я. Енікеля з’явився, можливо, під впливом активної австрійської політики Романовичів в середині XIII ст. Добра обізнаність автора в питаннях генеалогічної історії династії Бабенбергів та доступ до актових і наративних матеріалів, які містять відповідну інформацію, загалом підтверджує такий висновок.

⁴⁴ Берков П. Россия в “Weltchronik” Я. Эникеля. – С. 13–14.

⁴⁵ Пауто В. Очерки... – С. 261–263; Майоров А. В. Русь, Византия и Западная Европа. – С. 696–701.

⁴⁶ Паславський І. Римська політика князя Данила Романовича в 30-х роках XIII століття / І.Паславський // Княжа доба: історія і культура. – Львів, 2013. – Вип. 7. – С. 167.

**THE AUSTRIAN POLICY OF THE DYNASTY OF ROMANOVYCHI
AND A LITTLE KNOWN MEDIEVAL TALE OF THE XIII CENTURY:
UNEXPECTED PARALLELS.**

Illia PARSHYN

National Academy of Sciences of Ukraine,
I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies,
Department of medieval history

This paper is dedicated to the evidences of Jans Enikel's "World Chronicle" about the fortune of king of Rus' and his daughter. The work of medieval chronicler is a collection of tales and fables. However, the analysis of historical sources used by the author shows his knowledge of the true history of the Babenberg's dynasty. So, it is concluded, that specified episode in the chronicle appeared, perhaps, under the influence of the active policy of the Dynasty of Romanovychi in Austria in the middle of the XIII century.

Key words: King Danylo Romanovych, Prince Roman Danylovych, Jans Enikel's "World Chronicle", pope Innocent IV, the Babenberg's dynasty.

Стаття надійшла до редколегії 8.09.2016

Прийнята до друку 21.11.2016